

De muzikale geschiedenis van de Bayreuther Festspiele afl. 12

door Johan Maarsingh

In deze aflevering maken we bij wijze van intermezzo een sprong terug in de tijd en wel in de vorm van een artikel door S.A.M. Bottenheim, afgedrukt in het Algemeen Handelsblad van 5 augustus 1908.

Bayreuth, 2 Aug. 1908. Parsifal Bayreuth versus De Wagnervereeniging.

Van 'Lohengrin' naar 'Parsifal'... een afstand van meer dan veertig jaren en toch: Welk een nauwe verwantschap! In beide de wonderen van den heiligen Graal, in zijne voor de lijdende menschheid heil aanbrengende genade. Hoe heeft Wagner die niet in Parsifal treffend voor ons uitgewerkt, zoodat men wezenlijk bij iedere opvoering met Liszt van een „ouvre miracle” spreken kan. Veel is er in den loop der jaren over 'Parsifal' geschreven, doch telkenmale dringen zich weder nieuwe gedachten en overwegingen aangaande het werk en de daarin voorkomende personen op. Vooral de ontzettend fijn gedachte „Kundry”-figuur geeft aanleiding tot voortdurende beschouwing; juist de tweeslachtigheid van haar figuur heeft vaak verwarring doen ontstaan. Men heeft er Wagner wel eens een verwijt van gemaakt, dat hij in zijn werken er zoo velen heeft doen optreden, die te weinig menschelijk gedacht waren; zoo komen er in den 'Ring des Nibelungen' voor die noch iets goddelijks noch iets menschelijks hebben. Kundry nu is ook een dergelijk wezen; terwijl zij aan den eenen kant ver van het goddelijke verwijderd is, vertoont zij aan den anderen kant verschillende afwijkingen van het type vrouw, dat wij ons plegen voor te stellen. Veeleer zoude men geneigd wezen haar als een symbool op

Bottenheim schreef ook 'De Opera in Nederland'

te vatten. Een symbool, dat ons vooral het medelijden moet doen gevoelen, het medelijden dat zich in zijne hoogste uiting openbaart, evenals in zoo vele van 's Meesters werken, in de verlossing door den dood, waarbij wij vaak aan het einde der aardsche kwellingen in de eeuwige nirwana moeten denken, terwijl het ook veel verwantschap met het medelijden, zooals Schopenhauer het ons voorstelt, vertoont. Naast dat menschelijke medelijden vinden wij 'Parsifal' voortdurend doortrokken van een mystischen, religieusen geest.

Nu wordt dat woord „religieuse" vaak verschillend opgevat. Sommigen zien er het belijden van een bepaalden godsdienst in. Wagner zelf gaf in zijn verheven opstel "Religion und Kunst" herhaaldelijk te kennen, hoe hij over Religie dacht in verband tot de kunst; als merkwaardigheid citeer ik hier het navolgende: "Da es mir möglich geworden ist, auf diesem Wege zu der Überzeugung davon zu gelangen, dass wahre Kunst nur auf der Grundlage wahre Sittlichkeit gedeihen kann, durfte ich der ersteren einen um so höheren Beruf zu erkennen, als ich sie mit wahrer Religion vollkommen Eines erfand". Zie, in 'Parsifal' heeft ons de Meester getoond, doordien kunst en religie in zijn oogen één waren, dat men ook de religieuse handelingen ten tooneele kon brengen, zonder dat er maar ook door iemand aanstoot kon worden genomen. Mits dan ook bij de opvoeringen slechts de voorschriften des Meesters worden opgevolgd en voornamelijk door hen, die zich daarmede belast hebben, het artikel „Das Bühnenweihfestspiel in Bayreuth 1882", voorkomende in den tienden band der „Gesammelte Schriften und Dichtungen" aandachtig bestudeerd is. In laatstgenoemde verhandeling werden door den Meester nog tal van opmerkingen, welke hem bij de voorstelling van 'Parsifal' in 1882 aangaande verschillende toonelen noodzakelijk bleken te zijn, aangeteekend, zoodat zij voor den aandachtigen lezer, welke zich met de studie van het werk heeft bezig gehouden, een bron van voortdurend genot zijn. Bij de volgende opvoeringen te Bayreuth, die helaas niet meer onder 's Meesters leiding konden plaats vinden, heeft men ook die voorschriften getrouwelijk opgevolgd. Nochtans is men met betrekking tot het decoratief en costumes op hetzelfde standpunt van 1882 gebleven. En nu dringt zich voor schrijver dezès als 't ware van zelve eene vergelijking met de opvoeringen van de Wagner-Vereeniging te Amsterdam op, en op gevaar af van beschuldigd te zullen worden van chauvinistische neiging, duf ik te verklaren, dat de opvoering van 'Parsifal', de vorige maand te Amsterdam minstens even hoog, zoo al niet hooger stond dan die gisteravond te Bayreuth. Het scheen mij toe, als of dit jaar alles opgeofferd is aan de instudeering van 'Lohengrin', terwijl aan 'Parsifal' minder zorg besteed is. Voornamelijk de mannenkoren op het

tooneel, die hier steeds zulk een beroemdheid verkregen hebben, waren in geen enkel opzicht "hervorragend". Er werd wel goed gezongen, doch niet buitengewoon. De onzichtbare koren, daarentegen waren prachtig van klank en nuanceering. Ook het bloemenmeisjes-ensemble was uitnemend ingestudeerd; onder de solo-bloemenmeisjes troffen ons de zeer welluidende stemmen van Frieda Hempel en Bella Alten; toch was ons Hollandsche bloemenmeisjesensemble hoegenaamd niet minder dan dat van gisteravond en dit strekt den Amsterdamschen dames tot hooge eer. Hier immers worden alle partijen door geroutineerde opera-zangeressen, vaak door eerste krachten, bezet, terwijl bij ons het koor voor een groot gedeelte uit dilettanten bestond. Bij het aanschouwen van den Bayreuther toovertuin en de costumes der bloemenmeisjes kreeg men wezenlijk het sterke verlangen, dat er eens iemand van hier ten onzent mocht komen zien, hoe dit vraagstuk opgelost is. Zoomede de costumes der graalridders muntten niet uit door fraaiheid wanneer men die in de Wagner-Vereeniging gezien heeft. Hier blijft het nog steeds het harde, schelle rood, dat bij ons voor een stemmig grijs heeft plaats gemaakt. Geheel daarmede in overeenstemming zoude ook eene herziening van den „Grals-schrein" en het altaartje met daarachter zich bevindende rustbank voor Amfortas, overweging verdienen. Natuurlijk behoefde hier door het zooveel grootere tooneel niet zoo met de ruimte gewoekerd te worden, waardoor verschillende tooneelen idealer tot hun recht konden komen. Ook den orkest-klank zal men nergens idealer vinden dan hier. Die „mystische Abgrund" blijft toch steeds tot de meest onvolprezen scheppingen van den Meester behooren. Alleen maar om het voorspel van 'Parsifal' te horen, zoude men een gang naar Bayreuth ondernemen. Dat ideale muziekstuk, dat geheimzinnig mystische, kan in geen anderen schouwburg beter tot zijn recht komen, het was in een woord subliem. Trouwens het orkest, onder leiding van Karl Muck, klonk, behoudens een voortdurende onzuiverheid van een der trompetten gedurende bijna de geheele eerste acte, den geheelen avond verrukkelijk. De leiding van Muck heeft groote vermaardheid verworven; intusschen nam hij naar mijn oordeel sommige tempi wel wat al te slepend, zelfs op het ziekelijke af; voornamelijk in die gedeelten, waar een diep medelijden moet worden opgewekt. Nu ligt dit medelijden, naar mij dunkt, reeds in het drama en in de muziek zelve opgesloten, zoodat dit niet nogmaals door den dirigent door een aanhoudend smachtend rekken van het tempo er in gebracht behoeft te worden. De eerste acte had daaronder het meeste te verduren, zoodat de gedachte wel eens dreigde afgeleid te zullen worden. Trouwens stond ook de uitvoering van dit bedrijf lang niet op de hoogte van die der volgende. Ik sprak reeds van het koor der Graalridders, waaronder toch vele bekende operazangers (o.a. vermeldde de lijst der medewerkenden de vroeger aan de Nederlandsche Opera verbonden bariton Richard van Helvoirt Pel, thans te Graz aan de opera aldaar), ook aan het bekende tooneeltje „Straffe den Frevler", wanneer Parsifal door de Knappen, die woedend op hem zijn wegens het dooden van een zwaan, op het tooneel moet geduwd worden, ontbrak groote natuurlijkheid. De eerste inzet van dit koor: „Weh, weh!" werd totaal gemist. Voorts was de bezetting der kleinere partijen van Ritter en Knappen niet beter dan te Amsterdam. Noch dr. Otto Briesemeister, noch Lorenz Corvinus, hoewel beide toch uitnemende kunstenaars (vooral de eerste), die respectievelijk als eerste en tweede ridder medewerkten, presteerden iets bijzonders. Men ziet alweer hoe moeilijk die kleine partijen soms kunnen zijn. De groote rollen waren over het algemeen goed bezet: vooral de Gurnemanz. Wij troffen het gelukkig met dr. Felix von Kraus. Groot relief weet hij aan de partij te geven: hij dringt er veel dieper in door dan de Amsterdamsche Gurnemanz, Robert Blass. Men verzekert zelfs, dat Von Kraus na den beroemden Emil Scaria uit 1882 de beste Gurnemanz moet wezen, die het Bayreuther tooneel betreden heeft. Waar ik dien laatste nimmer gehoord heb, kan ik natuurlijk geen vergelijkingen maken, doch alleen als mijne mening zeggen, dat er thans voor mij geen betere Gurnemanz bestaat.

Ejnar Forchhammer

Parsifal was ditmaal Alois Hadwiger, een jonge zanger uit Koburg. Hij alterneert in deze partij dit jaar met den Dresdener tenor Karl Burrian, die een zanger van rijpere ervaring is. Intusschen Hadwiger is begaafd met een zeer fraaie stem, waardoor verschillende gedeelten bijzonder tot hun recht kwamen. Wanneer men echter Ejnar Forchhammer kort geleden in deze partij zoozeer heeft kunnen bewonderen

[op 25 en 27 juni 1908 in de Stadschouwburg te Amsterdam, voorstellingen door de Wagner Vereeniging, RED], dan valt daarbij de opvatting van Hadwiger niet ten gunste van den laatste uit. Daar was te weinig gezonde natuurlijkheid in; het vrije spontane, dat ons in Forchhammer's vertolking in het eerste en tweede bedrijf, dan het zelfbewuste, "Welt-erlösende" in de derde acte steeds zoo treft, miste men in Hadwigers uitbeelding.

Het slot van het tweede bedrijf, toen hij zich met den heiligen speer op een draefje achter op het tooneel begaf, werkte gansch niet stemmend. Ook b.v. de passage, "Amfortas, die Wunde, sie brennt in meinem Herzen etc.", die van Forchhammer onvergelykelyk schoon is, maakte volstrekt geen indruk. De herinnering aan de overweldigende pracht-creatie der „Kundry"-partij door Mary Brema lagen nog te versch in mijn geheugen om voldoende alles te kunnen apprecieeren, hetgeen door mevrouw Martha Leffler Burckard, uit Wiesbaden, verricht werd. Nochtans voldeed zij mij als Kundry zeer; zoowel in zang als in uitbeelding der partij was zij voortreffelyk; alleen hoede zij zich voor een te dikwijls in de zaal zingen. De Amfortas van Rudolf Berger en de Klinsor van den ook te onzent bekenden Schützendorf Bellwidt, uit Düsseldorf, waren voldoende, zonder meer. Zij vermochten evenwel geen van beide de indrukken, welke ik van Breitenfeld en Kromer in deze rollen verkreeg, uit te wisschen. Liever had ik als Amfortas den bekenden Clarenre Whitehill, die in de eerste 'Parsifal'-voorstelling naar men mij zeide, groot opzien gebaard heeft, gehoord.

Afzonderlyke vermelding verdient nog den Titurel van Carl Braun, uit Wiesbaden, die in de laatste 'Rheingold'-opvoering in Amsterdam als Fafner een bijzonder succes behaalde, en wiens heerlijk orgaan men hier terecht bewonderde.

Summa summarum, de totaalindruk was wederom machtig en mooi. Lag het aan het werk of aan de uitvoering? Aan beide, waag ik gerust te zeggen; er heerschte wederom een „Weihe" welke, toch voor het juiste verstaan, van dit, in zijne uitvoering zoo gevaarlyke, werk beslist noodig is. Toen wij zoo langs de Bürgerreuther Strasse den heuvel naar boven gingen en daar iedereen met hetzelfde doel die richting zagen uitgaan, kwam over ons die ernstige stemming, welke ons geen oogenblik verliet.

En toen wij wederom in dien eenvoudigen schouwburg, ontbloomt van alle pracht en praal ons nederzetten, nadat te voren de bekende plechtige fanfares als aanvangssein weerklonken hadden, toen wij in de pauzeeringen dat va-et-vient der menigte, onder wie Siegfried Wagner, Muck en andere bekende kunstenaars, vóór het Festspielhaus in de frissche natuur met den liefelijken aanblik op de stad en omstreken gadesloegen, toen dachten wij in geestdriftige bewondering en stille dankbaarheid aan het groote genie, dat zulks gewrocht heeft.

Lilly Hafgren Waag als Eva

Waarlyk, de opvoeringen in dit milieu, ver van het stadsgewoel en de dagelijksche beslommeringen, hebben nog alleszins reden van bestaan. Mits dan ook hunne voorbereiding, als ditmaal van 'Lohengrin', met de grootst mogelyke zorg blijven geschieden "sonst wäre Walhall verloren". Naar ik vernam zullen het volgende jaar geen Festspiele plaats hebben (in den laatsten tijd werden zij geregeld om de twee jaren houden). Doch in 1910 zal vermoedelyk een herhaling van 'Die Meistersinger von Nürnberg' gegeven worden, waarbij, naar er gemompeld werd, de rol van Eva moet toebedeeld zijn aan een jeugdige zangeres uit Stockholm, Mevrouw Lilly Hafgren Waag, die ditmaal als Freia in 'Rheingold' uitmuntend moet voldaan hebben en door haar schoonheid het voorwerp van bewondering was van tal van vreemdelingen, zoowel vóór het Festspielhaus als in de bekende „Eule", waar nog steeds de kunstenaars plegen te zamen te komen.

Intusschen zullen wij de komende dingen rustig afwachten, daarbij indacht'g blijvende aan de schoone woorden uit 'Parsifal':

“Wer guter That sich freut,
Ihm wird das Mahl erneut,
Der Labung darf er nah'n
Die hehrste Gab' empfah'n.“